

SEPTUAGİNT VE MASORETİK TEVRAT METİNLERİ ÇERÇEVESİNDE YAHUDİ TEVRAT'I İLE SÂMİRİ TEVRAT'ININ KARŞILAŞTIRMASI

Ahmet SEZER*

Öz

Aynı kökenden gelen ve ortak tarihe sahip olan Yahudiler ile Sâmiriler arasında birçok noktada keskin farklılıklar olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Sâmirilikten bir din olarak bahsedilecektir. Çünkü Sâmirilerin kendilerini bir Yahudi mezhebi olarak tanımlamak istememeleri, Yahudilerin de Sâmirileri kendilerinden saymayı reddetmeleri Sâmiriliğin, Yahudiliğin bir mezhebi değil de başlı başına bir din olarak tanımlanmasına sebep olmuştur. Ancak her iki dinin de kutsal kitapları Tevrat olmasına rağmen, Sâmirilerin ve Yahudilerin benimsediği Tevratlar arasında farklılıklar görülmektedir. Mesela Sâmiriler; Tevrat'ın ilk beş kitabına (Musa'nın beş Kitabı) inanmaları, diğer peygamberlerin kitaplarını (Nevi'im ve Ketuvim) kabul etmemeleri bakımından Yahudilerden ayrılmaktadırlar. Hal böyle olmakla beraber her iki taraf da kendi ellerindeki nüshanın gerçek ve değiştirilmemiş Tevrat olduğu iddiasını sürdürürler. Sâmirilerin, Yahudilerin Tevrat'ının bir kısmını kabul edip etmeme noktasında ayrı düşmeleri yanında her iki kesime ait Tevrat arasında çokça farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıklar Tevrat'ın Yunanca tercümesi olan Septuagint ile İbrani Masoretik (Geleneksel) Tevrat arasında da çok net bir şekilde görülmektedir. Bu makalede bu Tevrat çeviri metinlerinin karşılaştırılması yapılacak bu metinlerin sahihliği ile ilgili iddialara yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sâmiri Tevrat'ı, Septuagint, Masoretik, Tevrat Metinleri, Sâmirilik,

COMPARİSON OF JEWİSH TORAH AND SAMARİTAN TORAH İN THE FRAMEWORK OF SEPTUAGİNT AND MASORETİC TORAH TEXTS

Abstract

There are sharp differences in many points between the Jews of the same origin and the common history of the Jews and the Samaritans. Therefore, Samaritan will be mentioned as a religion. The fact that the Samaritans did not want to define themselves as a Jewish sect and the refusal of the Jews to count the Samaritan as their own led to the definition of a religion as a religion, not a sect. However, although the sacred books of both religions are the Torah, there are differences between the Torah adopted by the Samaritan and the Jews. For example, the Samaritan; They differ from the Jews in that they believe in the first five books of the Torah (the five books of Moses) and that they do not accept the books of other prophets (Nevi'im and Ketuvim). On the other hand, they continue to claim that the

Atf: Sezer, Ahmet (2019), "Septuagint ve Masoretik Tevrat Metinleri Çerçevesinde Yahudi Tevrat'ı ile Sâmiri Tevrat'ının Karşılaştırması", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (16), ss. 320-333.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, (ahmetsezer47@gmail.com), orcid.org/0000-0002-3349-5682.

copies in their hands are true and unmodified Torah. There are many differences between the Torah belonging to both sections, as well as the fact that the Samaritan fall apart in terms of whether or not to accept some of the Torah of the Jews. These differences are also evident between the Greek translation of the Torah, the Septuagint and the Hebrew Masoretic (Traditional) Torah. In this article, comparison of these texts of Torah will be made and claims of authenticity of these texts will be given.

Keywords: Torah of Samaritan, Septuagint, Masoretic, Torah Texts, Samaritans

Giriş

Yahudiler ırksal ve dini kimlikleri bakımından kendilerini diğer kavimlerden soyutlamışlardır. Bu soyutlama durumu Sâmiriler için de geçerlidir. Her ikisi de kendilerinin gerçek İsrailoğullarından olduklarını iddia ederler. Her ne kadar Sâmiriler, Yahudiliğin bir mezhebi ve kolu olarak tanıtılsa da Yahudiler, hiçbir zaman Sâmirileri kendilerinden bir mezhep ve ırk olarak kabul etmemişlerdir. Bunun yanında Sâmiriler de böyle bir tanımlamayı kabul etmemiş, kendilerinin gerçek İsrailoğulları ve Musa peygamberin dininin muhafızları olduklarını iddia etmişlerdir. Yahudiler ve Sâmiriler arasında dini uygulama, inanç ve kültür bakımından da farklılığın olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Kutsal kitapları Tevrat'ın hangisinin daha doğru ve gerçekçi olduğu konusunda da her ki grubun birbirlerini suçlamaları olmuştur. Sâmiriler Tevrat'ın, Yahudilerce Tora (Pantatök¹) diye isimlendirdikleri ilk beş kitabı kabul ederken, Tevrat'ın diğer bölümlerini apokrif² kabul etmektedirler. Sâmirilerin apokrif kabul ettikleri kitaplar dışında Musa'ya ait kabul edilen ilk beş kitap ve Tevrat'ın İbranice geleneksel metni olan Masoretik metin³ ile Tevrat'ın Yunanca tercümesi olan Septuagint⁴ arasında da

¹ Baki Adam, "Tevrat'ın Tahrifi Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephesinden Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36/1, (1997): 362.

² "Apokrif" kelimesi, Grekçe'de "gizli" anlamına gelen geçişsiz ve çoğul bir kelimenin İngilizce'de transkripsiyon kurallarına uygun şekilde yazılması sonucu elde edilmiştir. Genellikle kabul edilmeyen heretik kitapların genel adı olarak görülmektedir. (James H. Charlesworth, "Eski Ahit'in Apokrif Kitapları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/2, (2003): 386.

³ Eski Ahit'in (Tevrat) İbranice metnine verilen addır. İbranice "Mesora" kelimesi "nakledilen, elden ele ulaştırılan" anlamına gelir. MS VI. yy. başlarından X. yy. kadar Masoretler olarak adlandırılan Yahudi yazıcılar tarafından Eski Ahit metni çok dikkatli bir şekilde kopyalanmak suretiyle asırlarca elden ele nakledilmiştir. Masoretler, Galile denizindeki Tiberias kentinde ortaya çıkmıştır. Bunların bilim akademileri MS. 500- 1000 yılları arasında gelişmiştir. Masaretler geleneksel harekesiz metni, hareke eklemek ve sayfa kenarlarına çeşitli notlar ilave etmek suretiyle değiştirmişlerdir. Değiştirdikleri bu metni de standart bir metin olarak açıklamışlardır. Asırlar boyunca Eski Ahit metninin sayılamayacak kadar çok kopya metnini çıkarmışlardır. Masoretlerin yazdıkları bu kopya elyazması metinlerin bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Günümüze kadar ulaşmayı başaran bu metne Masoretik ismi verilir. MS 895 yılına ait olan Codex Cairensis (Kahire Kodeksi) elimizdeki mevcut en eski Masoretik elyazmasıdır. Bu elyazması Musa Ben Aşer' e atfedilir. Bkz: Philip W. Comfort, *Ölü Deniz Parşömenleri*, trc. Muhammed Ali Bağır, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13, (2011): 166.

⁴ Septuagint sözcüğü Latince bir sözcüktür ve yetmiş anlamına gelmektedir. İbranice ise "Şivim" ismiyle bilinmektedir. Emra Durukan, *Tarihe Yön Veren Çeviriler*, Septuaginta ve Reşid Taşı (Rosetta), *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, 5/1, (2017): 114.

farklılığın olduğu görülmektedir. Bu farklılık birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir.

Ancak bu tartışmalar, kendilerini gerçek İsrailoğulları olarak ifade eden Sâmirilerin elinde bulunan Tevrat nüshası ile Yahudilerin kabul ettiği Tevrat nüshası arasında itikadi konularda keskin farklılıkların görülmesiyle büyümüştür¹. Sâmiriler ellerinde bulunan Tevrat'ın en eski ve en doğru Tevrat olduğunu iddia ederken, Yahudiler de kendi ellerinde bulunan Tevrat'ın en eski ve en doğru olduğunu savunmaktadırlar. Yahudiler, şu an ellerinde halen mevcut olan Tevrat'ın ne bir harf eksik ne de fazla, Musa'ya Sina da verilenin aynısı olduğunu belirtmektedirler². Aynı iddia Sâmiriler tarafından da dile getirilmektedir. Sâmirilerin Tevrat'ı ile Yahudilerin Tevrat'ı arasında tahminen altı bine yakın farklılığın bulunduğu söylenmektedir³. Bunların bir kısmı harf ve benzeri farklılıklar olmasına karşın, iki nüshayı uzlaştırmanın mümkün olamayacağı kadar önemli farklılıkların da bulunduğu aktarılmaktadır⁴.

1. Sâmiriliğin Tarihçesi

Sâmiriler, bilinen en küçük dini topluluklardan bir tanesidir. Geçmişten günümüze dini geleneklerini ve kültürlerini yaşatarak varlıklarını sürdürmektedirler. 2018 yılı itibari ile Sâmirilerin nüfusu yaklaşık 810'dür. Nüfusun yarısı Filistin'in Nablus Şehrini güneyindeki Gerizim Dağı zirvesinde, Kiryat Luzza'da yaşamaktadır. Diğer yarısı ise, Tel Aviv yakınlarındaki Holon şehrinde varlıklarını sürdürmektedirler⁵.

Sâmiriler, kendilerinin "Tevrat ve Musa geleneğinin asıl koruyucuları, Musa'nın geleneklerinin bekçileri" olarak görmektedirler⁶. Sâmiriliğin çıkış noktası Yahudiler ve Sâmiriler tarafından farklı farklı anlatılmaktadır. Yahudilere göre Sâmiriler'in menşei şu şekilde ifade edilmektedir; İsrailoğulları Hz. Süleyman'ın vefatından sonra huzursuzluklar yaşarlar. Böylece biri kuzeyde İsrail, diğeri güneyde Yahuda olmak üzere iki ayrı krallık ortaya çıkar⁷. Birinci Krallık, Hz. Yakub'un çocukları olan Yahuda, Bünyamin ve Levi soyundan gelenlerden oluşur. İkinci Krallık ise Hz. Yakub'un diğer çocuklarının soyundan gelenlerden meydana gelir. Güney (Yahuda) Krallığı, Kudüs (Yeruşalim) şehrini başkent kabul etmiş ve "Siyon" dağının, Tanrı tarafından mukaddes kılındığına inanmış. Aynı zamanda Kudüs'ü Kible olarak kabul etmiş. Kuzey (İsrail) krallığı ise Nablus (Şekem) şehrini başkent kabul etmiş. Gerizim Dağının Tanrı tarafından Mukaddes kılındığına inanmış ve bu sebepten Gerizim dağına kible olarak yönelmişler. Bu iki krallık geçimlerini sağlamak adına yer değiştirdikleri ve göçebe bir hayat sürdürdükleri için onlar "İbraniler" ismiyle bilinmiştir. Bunun yanı sıra bu iki krallık atalarının bir olmasından dolayı yani Hz. Yakub'un (İsrail) soyundan geldikleri için İsrailoğulları

¹ Ömer Abdulhalık Gürani- Muhammed el- Şeride, *El-Taifetü'l Sâmiriyye*, (Nablus, 1994), 60.

² Hikmet Tanyu, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler* (İstanbul: Elips yayınları, 2005), 29.

³ Günay Tümer- Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi* (Ankara: Ocak yayınları, 1993), 218.

⁴ Baki Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat* (İstanbul: Pınar yayınları, 2015), 139.

⁵ <http://samaritan-museum.com/our-history/> (Erişim Tarihi:10.10.2018)

⁶ Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, (Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2005), 664.

⁷ Şinasi Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 214.

ismiyle tanınmışlardır. Bu iki Krallık keskin çizgilerle birbirinden ayrıldıktan sonra kendilerine has özellikleri ve isimleriyle anılmıştır¹.

Kudüs'ü (Yeruşelim) başkent kabul eden Güney devleti liderleri, Hz. Yakub'un oğlu Yahuda'nın soyundan geldikleri için Yahuda devleti adıyla anılmıştır. Nablus'u (Şekemi) başkent kabul eden Kuzey devleti, ilk atalarının İsrail yani Hz. Yakub olduğu için İsrail Devleti adıyla anıldı. Omri'nin Kral oluşuyla, Şekem (Nablus) yakınında satın alınan dağa şehir kurulmuş ve buraya İsraililer yerleştirilmiştir. Burasının dağ sahibi olan "samir"- "şamir", "semer"- "şemer'e" adındaki şahsa nispetle Samira (Şamron) olarak anıldığı ifade edilmektedir².

Kuzey Devleti (İsrail), bazen parlak bazen de zor dönemler geçirmiştir. İsrail krallığı MÖ 722 de Asurlular tarafından ortadan kaldırılmıştır. İsrail halkı, Asur'un çeşitli yerlerine sürgün edilmiştir. Onların Halah'a, Habur Irmağı'nın kıyısındaki Gozan'a ve Med Kentlerine yerleştirildiği ifade edilmektedir³. Asur kralı, İsraililerden boşalan yerlere Babil, Kuta Avva, Hama ve Sefervayim'den insanlar getirtip Sâmiriye kentlerine yerleştirmiştir. Bunlar, Sâmiriye'yi mülk edinip oradaki kentlerde yaşamaya başlamıştır. Yeni halk Rabbe tapınmamıştı bunun üzerine Rab üzerlerine aslanlar musallat etmiş ve aslanlar onlardan bazılarını öldürmüştü. Bunun üzerine Asur Kralı Sâmiriye'den sürülen bir kâhinin geri getirilip din usulünü öğretmesini emretmişti. Gelen kâhin, halka Rabbe nasıl tapınacaklarını öğretmişti. Ancak halk yine de eski inanışlarını terk etmediği için burada yarı putperest, yarı Yahudi yeni bir din ortaya çıkmıştı⁴. (Bu nedenle Yahudiler, Sâmirilerin Yarı Putperest olduğunu söylerler⁵) İşte Yahudilere göre karışan bu nüfusa Kutim denir. Kutim "karışık soylu", "tam Yahudi olmayan" anlamındadır. Ayrıca heretik manasında, "minim" olarak adlandırılırlar⁶. Yine Yahudilerin genel kabulüne göre İsrail bölgesine yerleştirilen yeni halk ile bölgede kalan İsraililerin evliliklerinden, "Şamronlular" adında yeni bir halk ortaya çıkmıştır. Bunlar günümüzde "Sâmiriler" şeklinde anılmaktadır.

Sâmirilerin Yahudiler tarafından bu şekilde tanınma tarihleri tam olarak bilinmemekle birlikte Sâmiri ve Yahudilerin ayrılığının hangi tarihte gerçekleştiğinin de kesin olarak belli olmadığını ifade edebiliriz. Ancak bunun MÖ 432 ile 332 yılları arasında olduğu kesin olarak ifade edilmektedir⁷. Kuzeydeki İsrail Krallığı Asurlular tarafından yıkıldıktan sonra Güneydeki Yahuda Krallığı da Babil tarafından yıkılmıştı. Yahudiler esir olarak Babil'e götürülmüşlerdi. Esaretten döndükten sonra yeni hâkimleri Pers İmparatoru Kores'in (Cyrus) izniyle Bet-hamikdaş'ı inşa edecekleri zaman Şamronimler de inşaata iştirak etmek istemişlerdir. Ancak istekleri Yahudiler tarafından reddedilmişti. Bunun üzerine

¹ Gûrani -el- Şeride, *El-Taifetü'l Sâmiriyye*, 21.

² I. Krallar 16/23-24: Omri Kral oldu Sâmiriye dağını Şemer'den iki talant* gümüşe satın aldı. Dağın üzerine bina ettiği ve yaptığı şehrin adına dağın sahibi Şemer'in adına izafeten Sâmiriye koydu. (*1 talant = 58941,00 gram)

³ II. Krallar 17/ 5-6

⁴ II. Krallar 17/25-41

⁵ Fehrullah Terkan, "The Samaritans (el-Sâmiriyyün) and Some Theological Issues Between Samaritanism and Islam", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, (2004): 160.

⁶ Ali Erbaş v. dğr., *Yaşayan Dünya Dinleri*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayınları, 2013), 140.

⁷ Yaşar Kutluay, *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, (İstanbul: Anka Yayınları, 2004), 198.

Şamronimlerin aleyhte hareket ettiği düşünülmektedir¹. Daha sonra Yahudi tarihinde ve geleneğinde önemli bir isim olan Ezra, mabedin yapımında öncülük etmişti. Aynı zamanda Ezra, Sâmirilerle gerçekleştirilen karışık evlilikten Yahudileri vazgeçirerek, Sâmirilerle olan bağı tamamen koparmak için Yahudi Tevrat'ının yazı karakterini de değiştirmiştir²; eski primitif İbrani yazı karakterini Sâmirilere bırakmış, Yahudiler için ise kare karakterli Asuri yazı stilini benimsemiştir. Ezra'nın bu faaliyetiyle beraber Yahudilerle Sâmiriler arasında derin bir ayrılık ortaya çıkmıştır³. Ezra, bununla da yetinmemiş, Sâmirilerle evlilik yapan Yahudileri de ayırmıştır⁴. Ezra, kitabında Sâmirileri, Yahudi düşmanı olarak tanıtır⁵. Ezra ayrıca ilân ettiği bu "Herem'i" değişik cemaatlere göndermiş; Pers kralı Darius'tan da bunun uygulanması teminatını almıştı. Bu sebeple Sâmiri kaynaklarda Ezra'ya lânet okunduğu ifade edilmektedir⁶.

Sâmiriler, menş ve durumları ile ilgili Yahudi görüşünü kabul etmemişlerdir. Onlar, her şeyden önce isimleri ile Şomron şehri arasında bir bağlantı kurulmasını reddetmişlerdir. Onlara göre isimlerinin gerçek kökeni, "görüp gözetmek, bir şeyi dikkatle izlemek" anlamındaki İbranice "ŞaMeR" sülasi fiilinin, ism-i faili olan "Şomer" kelimesinin çoğulu "Şomrim"dir. Bu isim, onların eski dini inançlara bağlı kalmalarından ve İsrail'in gerçek dinini gözetmeye devam etmelerinden kaynaklanmaktadır. Sâmiriler, bunun dışında mana verenlerin yanıldığını ifade etmektedirler. Onlara göre menşeleri, Yahudilerin iddia ettiği gibi Kuzey İsrail Krallığı'nın yıkılmasından sonra Asur'dan getirilen kavimlere dayanmamaktadır. Aksine onlar, İsrail'in büyük kabilelerinin kalıntısı olup Yakub'un soyundandırılar; Kohenler sınıfı Hz. Yakub'un oğlu Levi'den, laikler sınıfı ise Efraim ile Menasseh kabilelerindenidir⁷.

Sâmiri Tarihçi Ebu'l Feth ibn Ebi'l Hasen es-Sâmiri, "Kitabu't-Tarih" isimli eserinde, Sâmiriler'in Yahudiler'den ayrılışını, Yeşu'dan sonra İsrailoğullarının başına geçen Kohen Eli zamanında cereyan eden bir olaya bağlamıştır. Ebu'l Feth'e göre Eli, Yeşu zamanında Gerizim Dağında kurulan toplanma Çadırı'nı (Ohel Moed) Şilo denen yere taşımış, bir mabet inşa ederek kurbanlarını burada takdim

¹ Ezra 4/1-5

² Haggadacı rabbilere göre Ezra, Tevrat'ı şöyle oluşturmuştur: Tanrı, Ezra'ya, yanına beş deneyimli yazıcı almasını ve ıssız bir yere gitmesini, orada kırk gün onlara Tevrat'ı yazdırmasını emretmiştir. Ezra, Tanrı'nın bu buyruğu üzerine; Sarga, Dabriah, Seleucia, Ethan ve Eziel'i yanına alarak inzivaya çekilmiştir. Bir gün sonra, kendisine verilecek şeyi içmesi için ağzını açmasını isteyen bir ses duymuştur. Bu sesin ardından ona, içinde su gibi akıcı bir sıvının bulunduğu bir tas sunulmuştur. Ezra, ağzını açmış ve sıvıyı içmiş; bir daha da kırk gün boyunca ağzını kapayamamıştır. Ezra, yorulmaksızın, kırk gün müddetince, beş yazıcıya yeni harf karakterli Tevrat'ı yazdırmıştır. Yazıcılar, bu yeni harfleri anlamadan, Ezra'nın sözlerini yazmışlardır. Kırk gün sonunda Tanrı, Ezra'ya, Eski Ahit'in yirmi dört kitabını herkese yaymasını, geriye kalan yetmiş kitabı ise hikmet sahibi kimseler için saklamasını emretmiştir.

Ezra, yeni Tevrat'ı halkın huzuruna getirip okumuş; hükümlerini Yahudilere tek tek açıklamış ve hayat tarzı olarak benimsemelerini istemiştir. (Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, 215).

³ Kutluay, *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, 199.

⁴ Ezra 10/18-44

⁵ Ali Osman Kurt, *Babil Sürgünü Sonrası Ezra Önderliğinde Yahudiliğin Yeniden Yapılandırılması* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006), 114.

⁶ Nuh Arslantaş, *İslam Dünyasında Sâmiriler-Osmanlı Dönemine Kadar*, (İstanbul:İz Yayınları, 2010), 157.

⁷ Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat*, 133.

etmeye başlamıştır¹. İsrailoğullarından bir grup, Eli'ye muhalefet ederek Gerizim Dağında kalmıştır. Gerizim Dağında kalanlar doğru yola, Eli'yi takip edenler ise yanlış yola girmişlerdir. Bu bakımdan, Gerizim Dağında kalanlar Allah'ın Tevrat'ını gözetenerler yani "Şomrim" olmuşlardır².

Görüldüğü gibi Sâmirilerin menşei, Yahudiler ve Sâmiriler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir. Yahudilerin "Kuzey İsrail Krallığı topraklarına Asur'dan getirilen kavim" iddiasına karşı Sâmiriler, kendilerini İsrail'in büyük sıptlarının (kabile) kalıntısı ve inancın gerçek gözetecileri olarak kabul etmişlerdir. Bu iddialardan hangisinin doğru olduğu tartışmalıdır. Sâmiriler üzerine ilk çalışma yapanlardan biri olan Moses Gaster³, Sâmirilerin iddiasını daha gerçekçi bulmaktadır⁴.

2. Sâmiri Tevrat'ının Ortaya Çıkışı

Sâmirilerin başlangıçta Tevratlarını gizli tutmalarından dolayı Yeni Ahitte anlatılan Sâmirilerin halen yaşamakta olduğunun sonradan farkına varan Hıristiyanlar, ayrıca Sâmirilerin kendine ait Tevrat'ın da olduğunu da öğrenmişlerdir. Oryantalist Pietro Della Valle⁵, Sâmilerin ellerinde bulunan Tevratlarını temin etmek amacıyla Kahire, Gazze ve Nablus'a gitmiştir. Ancak, Sâmirilerin Tevratlarını bir yabancıya vermek istememelerinden ötürü P. Della Valle'nin hedefine ulaşamadığı aktarılmaktadır⁶.

Sâmiri Tevrat'ının dış dünyaca bilinmesinin tarihinin 1616 yılında olduğu ifade edilmektedir. P. Della Valle, 1616 Mayısının sonlarında, bir Yahudi'nin aracılığıyla, Şam'da bir Sâmiri sinagoguna girmeyi başarmıştır. Bu sinagogda, Tevrat'ın İbranice nüshası ile bir de Targumunu⁷ bulmuştur. Della Valle, bu kitapların gizli kalacağından ve araştırmacıların faydalanmasına imkân verilmeyeceğini düşünerek bu kitapları Vatikan kütüphanesine göndermek istemiştir. Nihayetinde Della Valle'nin bulduğu bu kitapları, Paris Oratory Kütüphanesine ulaştırdığı aktarılmaktadır. 1657'de Londra'da Polglot Bible serisinde bu Sâmiri Tevrat nüshasının basımı yapılmış ve Yahudilerin metniyle karşılaştırılmıştır. Neticede; Yahudilerin metninden büyük oranda kelime ve hatta cümle olarak farklılık gösterdiği keşfedilmiştir. B. Walton, 1657'de bu farklılıkları liste halinde yayınlamıştır. Bunun üzerine bazı bilim adamları bu Sâmiri Tevrat

¹ Muhammed Ali Bağır, "Sâmiriler: Köken Sorunu ve Günümüz İsrail Devletindeki Yansımaları", *Milal ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 13/1, (Ocak 2016): 117.

² Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat*, 134.

³ Moses Gaster 1856 Romanya da dünyaya gelmiş, İspanyol ve Portekizli Yahudi cemaatinin Hahamıydı. Moses Gaster, İngiltere'de de 1899'da İngiliz Siyonist Federasyonu'nun kurulmasında aktif rol alan bir Siyonist'ti. 1939 öldü. <https://www.ucl.ac.uk/library/special-collections/moses-gaster> (Erişim Tarihi:11.12.2018)

⁴ Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat*, 134.

⁵ Çeşitli Doğu ülkelerini dolaşarak gözlemlerini yazan İtalyan araştırmacı, edip ve seyyah. (Mahmut H. Şakiroğlu, Della Valle, Pietro, TDV İslâm Ansiklopedisi) ayrıntılı bilgi için bkz. Raniero Speelman, *Osmanlı Topraklarında Bir İtalyan Gezgin Pietro Della Valle'nin Çalışma Defteri*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yay, 2011).

⁶ Reinhard Pummer, *The Samaritans*, Leiden E.J. Brill, (Netherlands, 1987), 5.

⁷ Targum kelime olarak Tercüme manasına gelmektedir. Targum kelimesi genel olarak Eski Ahid'in herhangi bir dildeki tercümesini ifade etmektedir. Sâmirilerde Müslümanların Filistin'i fetih ettikten sonra Targumlar genelde Arapça olarak kaleme alınmıştır. (Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat*, 15).

metninin tahrif edilmiş olduğunu ileri sürmüş; fakat bu metin diğer versiyonlarıyla karşılaştırılınca bu iddianın geçersizliği anlaşılmıştır¹.

Sâmiri Tevrat versiyonlarının gözden geçirilmesiyle başka bir nokta daha ortaya çıkmıştır. Sâmiri Tevrat'ının, Yahudi Tevrat'ının Yunanca tercümesi olan Septuagint'le birçok noktada uzlaştığı görülmüştür. Yahudi Masoratik (geleneksel) metninden birçok noktada farklı olan Septuagint, bu farklı noktalardan yaklaşık 1900'ünde Sâmiri Tevrat'ını teyit etmişti. Bu da Septuagint'i çevirenlerin, ana metin olarak Sâmiri Tevrat'ına benzer bir metin kullandıklarını çağrıştırmaktadır. Bütün bunlardan birçok noktada Septuagint tarafından teyit edilen Sâmiri Tevrat'ının en eski ve en sahih metni temsil edip etmediği sorusu ortaya çıkmıştır. Zira Yahudi Masoratik metninin, Sâmiri metninden olan farklılığı Septuagint'le olan farklılığından daha kesin ve belirgindir. Yahudi Masoratik Tevrat'ı ile Sâmiri Tevrat'ı arasındaki bu farklılık, Hıristiyan kiliseleri arasındaki çatışmalara da yansımıştır. Katolik Kilisesi, Sâmiri Tevrat'ını, Yahudi Masoratik Tevrat'ının ve diğer kutsal kitapların otoritesine karşı bir silah gibi kullanmaya teşebbüs etmiştir. Zira Katolik Kilisesi, öteden beri, Masoratik Tevrat'ın otoritesini sarsmak istemiştir. Çünkü Protestanlar, Katoliklere itirazlarını, Masoratik metnin mutlak otoritesine dayandırmışlardır. Bu bakımdan Sâmiri Tevrat nüshasının Katolikler için kaçırılmaz bir fırsat olduğu aktarılmaktadır².

Katoliklerle Protestanlar arasında Yahudi Masoratik Tevrat metni ile Sâmiri Tevrat metninin ayrılığında kaynaklanan teolojik tartışma, William Gesenius'un³ 1816'da yaptığı tahkik çalışmasından sonra durulmuştur. Gesenius, yaptığı inceleme ve karşılaştırma neticesinde, Sâmiri Tevrat'ının Yahudi Masoratik metninden acemice yapılmış bir kopya olduğunu; Masoratik metnin kare karakterli harflerinin iyi anlaşılmadığından bu ayrılıkların doğduğunu tespit etmiştir. Gesenius'un bu çalışmasından sonra Sâmiri Tevrat'ının en eski nüshayı temsil edemeyeceği ileri sürülmüş; fakat Gesenius'un bu bulgusu da kısa zaman da çürütülmüştür. Samariya'dan Avrupa'ya getirilen diğer metinlerin karşılaştırılması neticesinde Gesenius'un kullandığı Sâmiri Tevrat nüshasının daha yakın bir zamana ait olduğu tespit edilmiş, onun kullandığı metnin daha eski metinlerde yer almayan birçok hata ve yanlış ile dolu olduğu anlatılmıştır⁴.

Dinler Tarihi alanındaki çalışmalarıyla tanınan Baki Adam, Moses Gaster'in 1920'lerde olaya bir başka açıdan baktığını ifade ettikten sonra şunları söylemektedir: "Gaster, Yahudi Masoratik metinle karşılaştırılan Sâmiri Tevrat nüshalarının kitap haline getirilmiş nüshalar olduğunu görmüştü. Bunun üzerine Gaster, Sâmiri Tevrat'ının yazma tomarlar: halindeki nüshalarını aramaya koyulmuştu. Neticede, 1166 yılına ait Sâmiri yazma Tevrat tomarının bir nüshasını elde etmeyi başarmıştı. Gaster, paleografik ve diğer noktalar bakımından yaptığı incelemede, Sâmirilerin en eski ve değişmeyen Tevrat nüshasına sahip oldukları

¹ Pummer, *The Samaritans*, 5.

² Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat*, 137.

³ Heinrich Friedrich Wilhelm Gesenius 17 Şubat 1786 tarihinde Nordhausen (Almanya) şehrinde doğdu. 23 Ekim 1842 tarihinde Halle (Almanya) şehrinde öldü. Alman Oryantalist Gesenius, iyi bir İncil eleştirmeniydi. İbranice dil bilgisi konusunda ve diğer semitik dil çalışmalarında önemli bir isimdir. (<https://www.britannica.com/biography/Wilhelm-Gesenius> Erişim Tarihi: 11.12.2018).

⁴ Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat*, s.136.

iddiasını doğrulamıştı. Ayrıca, Sâmirilerin Tevratlarının Yahudi Masoratik metinden kopya ettikleri iddiasının da temelsiz olduğunu ispat etmişti. Daha sonra 1947'de Ölü deniz Yazmaları arasında bulunan Tevrat metinleri Gaster'in bulgusunu desteklemiştir. Yapılan incelemeler neticesinde, bu Tevrat metinlerinin Sâmiri Tevrat'nun prototipini teşkil ettiği görülmüş ve tarihen de çok eski olduğu tespit edilmiştir¹."

Adam, Sâmiri kaynaklara göre Sâmiri Tevrat'ının tarihini ise şöyle aktarır. "Sâmirilere göre Sâmiri Tevrat nüshasının tarihçesi oldukça eskilere, Harun'un ikinci göbekten torunu Abişa'ya dayanmaktadır. Sâmiri Tarihçi Ebul Feth'in Kitabı't-Tarih isimli eserinde, Sâmiri Tevrat nüshasını ilk yazanın Harun oğlu Elazar oğlu Finehas oğlu Abişa'nın olduğunu belirtilmektedir. Ebul Feth, şöyle demektedir. "Yukarıda zikredilen yılda, Finehas oğlu Abişa, Allah'ın gözetiminde şimdi halen Nablus'ta olan Kutsal Kitabı yazdı." Ebul Feth, Abişa'nın, Kutsal Kitabı yazdıktan sonra sonuna bir de hâtıme düştüğünü belirtmiş ve bu hatimeyi, olduğu gibi Tarihine aktarmıştır. Ebul Feth'in Tarih'inde yer aldığı şekliyle, Abişa'nın hâtimesi şöyledir: "Ben; Allah'ın rıza ve kutsiyeti üzerlerine olsun, Harun oğlu, Eleazar oğlu Finehas oğlu Abişa; İsrailoğullarının Kenan topraklarına hâkim oluşunun on üçüncü yılında, Gerizim Dağındaki Toplanma Çadırı'nın girişinde, Kutsal Kitabı yazdım." Ebul Feth'in bahsettiği bu Abişa nüshası, Sâmiri Tevrat'ının ilk nüshası olup, onun ifadesine göre yaşadığı on altıncı yüzyılda mevcuttu. Yirminci yüzyılın başlarında Nablus'taki Sâmiri cemaatin başkanlığını yapan Haham Yaakov b. Aron da Abişa nüshasından bahsetmekte ve Ebu'l Feth'den daha detaylı bilgi vermektedir. Yaakov ben Aron, bütün yazım özellikleri ile tarif ettiği bu Abişa nüshasının o zaman kutsal şehir Şekem'in Kinşa denilen mevkiinde halen mevcut olduğunu söylemektedir².

3. Septuagint'in Doğuşu

Yahudilerle Sâmiriler arasındaki karşılıklı tahrif suçlamaları, daha sonra Mısır Yunanlarının İsrail'e hâkimiyeti döneminde Tevrat'ın Yunanca tercümesi Septuagint'in doğuşuna sebep olmuştu. Bu durumu Adam, şöyle aktarmaktadır:

"Sâmiri tarihçi Ebu'l Feth'in yazdığına göre, Yahudilerle Sâmiriler arasındaki tartışmalar, Yunanlıların İsrail'e hâkimiyeti döneminde daha da artmıştı. Onların tartışmaları, Kral II. Ptolemy'nin (Ebul Feth "Falatma" der)³ kulağına kadar gitmişti. Kral II. Ptolemy, krallığının onuncu yılında, Sâmirilerle Yahudilerin Tevrat üzerine tartışmalarını merak etmiş; Sâmirilerin, diğer Peygamber kitaplarını reddetmesinin sebebini öğrenmek istemişti. Bunun üzerine, Yahudilere ve Sâmirilere heyet göndermiş, kendi huzurunda tartışmaları için bilginlerini sarayına çağırılmıştı. Kral'ın bu daveti üzerine Sâmirilerden başkanlığını Harun adında birinin yaptığı ve içlerinde Sümaka ve Hudamaaka adında iki önemli bilginin de bulunduğu bir grup davete icabet etmiştir. Yahudiler'den ise Eleazer adında birinin

¹ Adam, Yahudi kaynaklarına göre Tevrat, s.137.

² Adam, Yahudi kaynaklarına göre Tevrat, s.138.

³ Mısır Kralı (MÖ 309-246) Latince Philadelphus. MÖ 283 yılından MÖ 246 yılına kadar Mısır'a hükmetti. İskendriyeyi sanat ve bilimin merkezi haline getirmişti.
(<https://biography.yourdictionary.com/ptolemy-ii> Erişim Tarihi: 11.12.2018).

başkanlığında bir grup gelmiştir. Yahudi tarihçi Josephus'a göre iki grup arasındaki tartışma, Kudüs ile Gerizim Dağının kutsallığı ve bunlara kutsal kitaptan sunulan deliller çerçevesinde meydana gelmiştir. Ebu'l Feth'in ifadesine göre ise bu meselenin yanında Tevrat'ın dışındaki kutsal kitapların durumu ile ölümden sonra dirilme meseleleri de tartışılmıştır. Kral II. Ptolemy, (MÖ 309-274) davetine icabet edip gelen Yahudi ve Sâmirilerin her birini ayrı odalara kapatmış ve yanlarına birer de sekreter vermiştir. Bundan sonra kral onlardan, kendi Tevratlarını Yunanca'ya çevirmelerini istemiştir. (Ebu'l Feth'in Tevrat'ın Yunancaya çevirisi ile ilgili olarak buraya kadar anlattıkları, Josephus'un eserleri dışında, Yahudi kaynaklarında yer almamaktadır. Ancak, Tevrat'ın yetmiş iki kişi tarafından Kral II. Ptolemy'nin huzurunda çevrilmesi hadisesi birçok Rabbanî kaynaktan anlatılmıştır. Bu Rabbanî kaynaklara göre Kral II. Ptolemy, sebebini açıklamadan, yetmiş iki kişiyi ayrı odalara kapatmış ve her birine tek tek giderek onlardan Tevrat'ı kendisi için Yunanca'ya çevirmelerini istemiştir. Bunun üzerine, Allah'ın ilhamıyla hepsi de Tevrat'ı aynı şekilde tercüme etmişlerdir¹. Rabbanî kaynakların ortak anlatisına göre bu kimseler, Yunanca tercümede, İbranice orijinalinde bulunmayan on üç tane değişiklik yapmışlardır". Bunların yedisi Tekvin, dördü Çıkış, biri Sayılar ve biri de Tesniye kitabında yer almıştır²).

Kral'ın bu emri üzerine, her iki taraf sahip olduğu kutsal metinleri tercüme etmiştir. Kral, yapılan tercümelere baktığında, Sâmirilerin sadece Tevrat'ı, Yahudilerin ise diğer kutsal kitapları da tercüme ettiklerini görmüştür. Ayrıca, Sâmirilerin Tevrat'ının Yahudilerin Tevrat'ında olmayan birtakım şeyleri ihtiva ettiğini de fark etmiştir. Kral, iki nüsha arasındaki bu farklılığın sebebini merak etmiş ve onlara bununla ilgili çeşitli sorular sormuştur. Bu sorular çerçevesinde, Yahudilerle Sâmiriler Tevrat'ın dışındaki kutsal kitapların (Nevi'im ve Ketuvim) durumunu, kible meselesi ile ölümden sonra dirilme meselesini ve diğer bazı şeyleri tartışmışlardır. Sâmiriler, Tevrat'tan delil getirerek³ Tevrat'ın dışındaki kitapların Musa'nın şeriatına ters düştüğünü, bunun için onları kabul etmediklerini ileri sürmüşlerdi. II. Ptolemy'nin huzurunda yapılan bu tartışmada hangi tarafın galip geldiği belli olmamıştır. Ebul Feth'e göre tartışmada Yahudiler yenilmiş Kral, Sâmiri Tevrat'ının sahihliğini ilan etmişti. Yahudi tarihçi Josephus'a göre ise durum tersine cereyan etmiş, Sâmiriler küstah davranışlarının karşılığını hayatlarıyla ödemişlerdir⁴."

4. Tevrat Metinleri Arasındaki Farklılıklar

Sâmiri Tevrat'ı ile Yahudi Tevrat'ı arasında ki farklılıklar, daima iki grup arasında tahrif konusunu gündeme getirmiş ve bu konuda hep birbirlerini suçlamışlardır. Birbirlerini Tevrat'ı tahrif ile suçlamaları iki alanda olmuştur.

i) Metinde tahrif

¹ Bundan dolayı Pavlos Septuagint'i Tanrı'nın sözü olarak aktarmıştır. Bkz: Murat Ukray, *Kanon- Kutsal Kitapların Yeni Yorumu*, (İstanbul: Grifon yayımları, 2016) içinde -Eski Ahid'in Diğer Çevirileri Konusu-

² Günümüzde Septuagint'te bunların sadece üçü mevcuttur. Bunlar; Tekvin 2/2, Çıkış 12/40, Sayılar 16/15. cümlelerdedir. (Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat*, 145).

³ Sâmirilerin öne sürdükleri delilleri şu cümledir: "Ne bir ilavede ne bir çıkarmada bulunacaksınız!" Tesniye 13/1 (Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat*, 145).

⁴ Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat*, 146.

ii) Yorumda tahrif¹.

Sâmirilerin, Yahudileri suçlamalarının genellikle metinde tahrif konusunda olduğu bilinmektedir. Sâmiriler, Yahudilerin kendilerine uymayan noktalarda metinde bilerek ve isteyerek değişiklik yaptıklarını iddia etmektedirler. Mesela Sâmiriler, Yahudilerin Gerizim dağının kible oluşu ile ilgili kısımları, Tevratlarından bilerek çıkarıp değiştirdiklerini ifade etmektedirler. Yahudiler ise Sâmirileri yorumda ve metinde tahrif konularında suçlamaktadırlar. Ama genelde metinde tahrif konusunda suçladıkları görülmektedir. Örneğin; Sâmirilerin kible meselesi için delil olarak belirttikleri Tekvin 12/6 cümledeki "...ve Abram Şekem denilen yere, More meşeliğine kadar olan memleketi geçti..." ibaresindeki "More meşeliği" den Gerizim dağının kast edildiği yorumlarına karşılık Yahudiler, Sâmirilerin burada yorumda tahrif yaptıklarını iddia etmişlerdir².

Adam, Yahudi Tevrat'ı ile Sâmiri Tevrat'ı arasındaki farklılıkların kategori bakımından şu şekilde tasnif etmenin mümkün olacağını ifade etmektedir:

1. Metnin kendi içinde tutarlılığı bakımından ayrılık: Bu, metnin siyak ve sibakına göre tutarlı olması demektir. Buna, Tekvin kitabının baş tarafındaki yaratılışla ilgili bölüm örnek gösterilebilir. Yahudi Tevrat'ında yaratılışla ilgili olarak, "Allah, yaptığı işi yedinci günde bitirdi ve yaptığı bütün işten yedinci günde istirahat etti³." denilmektedir. Bu cümlenin öncesine bakıldığında, bu ifadenin kendi içinde tutarsız olduğu görülmektedir. Çünkü birinci babın son cümlesi ile ikinci babın ilk cümlesine göre, altıncı günün sonunda bütün yaratma işinin tamam olduğu anlaşılmaktadır⁴. Altıncı günde bütün yaratma işinin bittiğine göre, yedinci günde Tanrının hiçbir iş yapmamış olması gerekir. Sâmiri Tevrat'ında bu ifade, kendi içinde tutarlıdır. Çünkü, Yahudi Tevrat'ının aksine, Sâmiri Tevrat'ında, altıncı günde yaratma işinin bittiği ve yedinci günde Tanrının istirahat ettiği belirtilmiştir⁵.

2. Tarihi verilerin tutarlılığı bakımından ayrılık: Bu tür ayrılığa, Çıkış kitabının 12/40. Cümlesi örnek gösterilebilir. Yahudi Tevrat'ında, "İsrailoğullarının Mısır'da oturdukları müddet dört yüz otuz yıl idi." denilmektedir. Sâmiri Tevrat'ında ise bu cümle, "İsrailoğulları ve atalarının Kenan ve Mısır topraklarında oturma müddeti dört yüz otuz yıl idi." şeklindedir. Tevrat'ın genel verileri dikkate alındığında, Sâmiri nüshasının cümlesinin daha doğru ve tutarlı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü İsrailoğulları Mısır'da iki yüz on yıldan fazla kalmamışlardır⁶.

3. Dilin kullanımı bakımından ayrılık: Yahudi ve Sâmiri Tevratlarında, aynı olay anlatılırken, bazen farklı ifade biçimi kullanılmıştır. Bu tür farklılığa, değişik olaylarla ilgili iki cümle misal verilebilir. Bunlardan biri, Tekvin kitabındaki Habil-Kabil kıssasında yer almaktadır. Kabil'in Habil'i, öldürmek için kıra davet etmesini anlatan Tekvin 4/8. cümle Yahudi Tevrat'ında eksiktir; "Kabil, Habil'e dedi..." cümlesini tamamlayan cümle düşmüştür. Sâmiri Tevrat'ında bu cümle, "Kalk, kıra

¹ Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat*, 143

² Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat*, 144.

³ Tekvin 2/2

⁴ Tekvin 1/31- 2/1

⁵ Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat*, 141.

⁶ Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat*, 141.

gidelim!" cümlesi ile tamamlanmıştır. Dilin kullanımından doğan ayrılıkla ilgili diğer cümle, Çıkış, 20.bâbdadır. Yahudi Tevrat'ında, On Emir'in akabinde, "...ve kavim boru sesini gördü"¹ ifadesi yer almaktadır. Bu ifade, dilin mantığına terstir. Çünkü, ses görülmez, işitilir. Sâmiri Tevrat'ında, dilin mantığına uygun olarak bu cümle "...ve kavim, boru sesini işitti" şeklinde ifade edilmiştir².

4. İtikadi esaslara ilişkin ayrılık: Tesniye kitabının ölümünden sonra dirilmeye işaret eden 32/35. cümlesi bu tür farklılığa misaldir. Bu cümlenin, ölümünden sonra dirilmeye inanmakla ilgili önemli bir itikadi boyutu vardır. Yahudi Tevrat'ında bu cümle, "Öç ve intikam benimdir!" anlamında, "Li nakam ve Şilem"³; Sâmiri Tevrat'ında ise "Öç ve intikam gününde" anlamında, "Liyom nakam ve Şilem" şeklindedir. Yahudi Tevrat'ındaki "li", Sâmiri Tevrat'ında "liyom" şeklinde yazılmıştır. Bu durum, Yahudilerle Sâmirileri ölümünden sonra dirilme hususunda değişik anlayışa sevk etmiştir⁴.

Yahudi Tevrat'ı ile Sâmiri Tevrat'ı arasındaki farklılıkların tasnifi yukarıdaki gibidir. Daha önceden ifade edildiği üzere iki Tevrat arasında sayıca farklılığın çokça olduğu bilinmektedir. Eğer iki kitap arasında farklılıkların tamamı ele alınacak olursa bu farklılıklardan başlı başına bir kitap çalışması ortaya çıkacağı kanaatindeyiz.

Benyamim Tsedaka⁵ Sâmiri Tevrat'ı ile Yahudi Tevrat'ı (Torah) arasındaki farklılıkları cümle cümle, kelime kelime karşılaştırmak suretiyle bir çalışma yapmıştır⁶. Tsedaka bu çalışmasıyla iki kitap arasında ki farklılıkları ayet ayet karşılaştırma yoluna gitmiştir.

Bu çalışmada Arapça kaleme alınan "Min'el-furuk beyne el-Tevrat el-Sâmiriyye ve'l İbraniyye fi'l elfaz ve'l mâ'ne" adlı eser esas alınarak Yahudi ve Sâmiri Tevrat'ı arasındaki bazı farklılıklara işaret edilecektir. Faydalandığımız bu kaynak eseri basıma hazırlayan, Doktor Ahmet Hicazi El-Seka ve Asad Seyyid Ahmet'tir. Bu kitaba kaynaklık eden eser ise Sâmiri Koheni Ebü'l Hasan El-Suri'nin Sâmiri Tevrat'ının İbraniceden Arapçaya çevirisini yaptığı eseridir. Bu eser H.1398 M.1978 tarihinde Darul Ensar yayınevinde Kahire'de basılmıştır.

İki Tevrat arasında bazı farklılıklar şunlardır;

¹ Çıkış 20/15

² Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat*, 142.

³ Tesniye 32/35

⁴ Adam, *Yahudi kaynaklarına göre Tevrat*, 142.

⁵ Benyamim Tsedaka 1944 yılında Nablus'ta doğmuş Sâmiri ilahiyatçı yazar ve tarihçidir. Sâmirilerle ilgili çeşitli çalışmaların öncüsü olan Tsedaka, 1980' de Sâmiri müzik topluluğunu (korusunu) kurdu. 1983'de Holon'da ki Sâmiri Basketbol takımı onursal başkanı oldu. 1985'de Sâmiri Çalışmaları Derneğini (Société d'Études Samaritaines- <http://www.socsam.org->) kurdu. Bunların yanı sıra Sâmiriler ile ilgili birçok dersler sunular ve makaleler yayınlayan Tsedaka'nın Sâmiriler ile ilgili İbranice ve İngilizce dilinde hazırladığı önemli kitapları mevcut. Tsedaka hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (<https://www.israelite-samaritans.com/benyamim-tsedaka>). Ayrıca bu web sayfasında kendisi ile iletişime de geçilebilir.

⁶ The Israelite Samaritan Version of the Torah, First English Translation Compared with the Masoretic Version adıyla 2013 yılında William B. Eerdmans Publishing yayınevi aracılığı ile Michigan/Cambridge'de basımı gerçekleştirilmiştir.

YAHUDİ TEVRATI	SAMİRİ TEVRATI
“Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. <u>Tanrı'nın Ruh</u> suların üzerinde hareket ediyordu. ¹ ”	“ <u>Tanrı'nın Rüzgarları</u> sular'ın üzerinde hareket ediyordu.”
“Tanrı insanı <u>kendi suretinde</u> yarattı, onu Tanrı'nın suretinde yarattı. Onları erkek ve dişi olarak yarattı. ² ”	“Tanrı İnsanı kendi kudretiyle <u>Meleklerin suretinde</u> ³ yarattı. Onları erkek ve dişi olarak yarattı.”
“RAB Tanrı doğuda, <u>Aden'de</u> bir bahçe dikti. Yarattığı Adem'i oraya koydu. ⁴ ”	“Kadim olan Tanrı önce <u>Naim'de</u> bahçeler dikti. Yarattığı Adem'i oraya koydu.”
“RAB Tanrı'nın yarattığı yabanıl hayvanların en kurnazı <u>yılandı</u> . ⁵ ”	Yılan yerine “ <u>Ejderha</u> ” kavramı geçmektedir.
“Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek <u>Tanrı</u> gibi olacaksınız. ⁶ ”	“Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek <u>Melekler</u> gibi olacaksınız.”
“Yeret <u>162</u> yaşındayken oğlu Hanok doğdu. Hanok'un doğumundan sonra Yeret <u>800</u> yıl daha yaşadı. Başka oğulları, kızları oldu. Yeret toplam <u>962</u> yıl yaşadıktan sonra öldü. ⁷ ”	“Yeret 62 yaşındayken oğlu Hanok doğdu. Hanok'un doğumundan sonra Yeret 785 yıl daha yaşadı. Başka oğulları, kızları oldu. Yeret toplam 847 yıl yaşadıktan sonra öldü.”
“Metuşelah <u>187</u> yaşındayken oğlu Lemek doğdu. Lemek'in doğumundan sonra Metuşelah <u>782</u> yıl daha yaşadı. Başka oğulları, kızları oldu. Metuşelah toplam <u>969</u> yıl yaşadıktan sonra öldü. ⁸ ”	“Metuşelah 67 yaşındayken oğlu Lemek doğdu. Lemek'in doğumundan sonra Metuşelah 653 yıl daha yaşadı. Başka oğulları, kızları oldu. Metuşelah toplam 720 yıl yaşadıktan sonra öldü.”
“Lemek <u>182</u> yaşındayken bir oğlu oldu. Rab'bin lanetlediği bu toprak yüzünden	“Lemek 53 yaşındayken bir oğlu oldu. Rab'bin lanetlediği bu toprak yüzünden

¹ Tekvin 1/2

² Tekvin 1/27

³ Genel manada Yahudi Tevrat'ında (Torah) Tanrının kendi zatıyla ilgili geçen ibareler yerine Sâmiri Tevrat'ında “Tanrının Meleği” ibaresi kullanılmaktadır.

⁴ Tekvin 2/8

⁵ Tekvin 3/1

⁶ Tekvin 3/5

⁷ Tekvin 5/18-20

⁸ Tekvin 5/25-27

<p>çektığımız eziyeti, harcadığımız emeği bu çocuk hafifletip bizi rahatlatacak, diyerek çocuğa Nuh adını verdi. Nuh'un doğumundan sonra Lemek 595 yıl daha yaşadı. Başka oğulları, kızları oldu. Lemek toplam 777 yıl yaşadıktan sonra öldü¹."</p>	<p>çektığımız eziyeti, harcadığımız emeği bu çocuk hafifletip bizi rahatlatacak" diyerek çocuğa Nuh adını verdi. Nuh'un doğumundan sonra Lemek 600 yıl daha yaşadı. Başka oğulları, kızları oldu. Lemek toplam 653 yıl yaşadıktan sonra öldü."</p>
--	--

Sonuç

Yahudilik başlangıçta, İlahi ve evrensel bir din olmasına rağmen, sonradan Yahudiler onu Yahudi ırkına has bir din haline getirmiş ve millileştirmiştir. Aynı şekilde on iki kabile arasında ve sonradan bu dine giren insanları da gerçek Yahudi saymamışlardır. Bu durum Sâmiriler için de geçerli olmuştur. Her ne kadar Sâmiriler kendilerini gerçek Yahudi ve Musa'nın gerçek temsilcisi görseler de, bu durum kabul görmemiş ve Yahudiler tarafından hep dışlanmış ve ötekileştirilmişlerdir. Bu anlayış Sâmirilerin gerçek Tevrat olarak ileri sürdükleri Sâmiri Tevrat'ı için geçerli olmuştur. Ancak son zamanlarda konu ile ilgili olarak bağımsız kaynaklar da her iki Tevrat üzerine çalışmalar yapmış ve bunlardaki çelişki ve farklılıklara dikkat çekmişlerdir. Bunlardan birisi Ahmet Hicazi El-Seka ve Asad Seyyid Ahmet'in hazırladıkları "Min'el-furuk beyne el-Tevrat el-Sâmiriyye ve'l ibraniyye fi'l elfaz ve'l mâ'ne" kitap ve bir diğeri ise Baki ADAM tarafından yazılan "Yahudi kaynaklarına göre Tevrat" adlı kitaptır. Bu makalede her iki çalışmanın derlemesine yer verilerek bir sonuca ulaşılmaya çalışılmış ve her iki Tevrat arasındaki bir kısım tartışmalı konulara dikkat çekilmiştir.

Kaynakça

- Adam, Baki. «Tevrat'ın Tahrifi Meselesine Müslüman Ve Yahudi Cephesinden Bir Bakış.» *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36, no. 1 (1997): 362.
- . *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*. İstanbul: Pınar yayınları, Mayıs 2015.
- Arslantaş, Nuh. *İslam Dünyasında Sâmiriler- Osmanlı Dönemine Kadar*. İstanbul: İz yayıncılık, 2010.
- Aydın, Mehmet. *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*. Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2005.
- Bağır, Muhammed Ali. «Sâmiriler: Köken Sorunu ve Günümüz İsrail Devletinde ki Yansımaları.» *Milel ve Nihâl: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmalı Dergisi* 13, no. 2 (Ocak 2016): 101-128.
- Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Wilhelm-Gesenius> (12 11, 2018 tarihinde erişilmiştir).
- Charlesworth, James H. «Eski AHit'in Apokrif Kitapları.» *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12, no. 2 (2003): 386.

¹ Tekvin 5/28-31

Comfort, Philip W. «Ölü Deniz Parşömenleri.» Düzenleyen Muhammed Ali Bağır. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no. 13 (2011): 166.

Durukan, Emra. «Tarihe Yön Veren Çeviriler, Septuaginta ve Reşid Taşı (Rosetta).» *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik* 5, no. 1 (2017): 114.

El-Seka, Ahmet Hicâzi, ve Asad Seyyid Ahmed. *Min'el-furuk beyne El-Tevrat el-Samiriyye ve'l ibraniyye fi'l elfaz ve'l mâ'ne*. Kahire: Darul Ensar, 1978.

Erbaş, Ali. *Yaşayan Dünya Dinleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2013.

Gûrani, Ömer Abdulhalık, ve Muhammed El-Şeride. *El-Taifetü'l Samiriyye*. Nablus, 1994.

Gündüz, Şinasi. *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.

Heinen, Heinz. «Britannica Biography Ptolemy-II-Philadelphus.» *Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Ptolemy-II-Philadelphus> (12 11, 2018 tarihinde erişilmiştir).

Kitabı Mukaddes. İstanbul: Kitabı-ı Mukaddes Şirketi, 2015.

Kurt, Ali Osman. *Babil Sürgünü Sonrası Ezra Önderliğinde Yahudiliğin Yeniden Yapılandırılması*. Ankara, 2006.

Kutluay, Yaşar. *İslam ve Yahudi Mezhepleri*. İstanbul: Anka Yayınları, 2004.

Pummer, Reinhard. *The Samaritans*. Netherlands: Leiden E.J. Brill, 1987.

Şakiroğlu, Mahmut. *İslam Ansiklopedisi - Della Valle, Pietro Maddesi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı (İSAM), 2009.

Tanyu, Hikmet. *Dinler Tarihi Araştırmaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1973.

Terkan, Fehrullah. «The Samaritans (el-Samiriyyün) and Some Theological Issues Between Samaritanism and Islam.» *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004: 157 - 192.

The Samaritan Museum. 21 Kasım 2018. <http://samaritan-museum.com/our-history>.

«The Samaritan-Israelites and Their Religion.» *the-samaritans*. Aralık 2004. <http://www.the-samaritans.com> (10 10, 2018 tarihinde erişilmiştir).

Tümer, Günay, ve Abdurrahman Küçük. *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları, 1993.

University College London (UCL). <https://www.ucl.ac.uk/library/special-collections/moses-gaster>.